

Parelles i parents de fet.

Inventar la cohabitació a Catalunya.

Marta Rico Iñigo

Grup d'Estudis sobre Família i Parentiu.
Universitat de Barcelona

Qui no té un parent, un amic, un fill d'un amic o un veí que conviu en parella sense casar-se que es comporta igual que la resta de coneguts casats? A Catalunya en els darrers anys estem presenciant un augment de la convivència fora del matrimoni que ens fa replantejar-nos el paper de la parella i de la família en la nostra societat. Es tracta de noves formes de relació o de viure la família? O bé finalment conviuen com qualsevol altra parella casada? Es plantegen en algun moment un casament? Per què? L'article planteja alguns punts de partida per a la reflexió sobre aquesta realitat basant-se en una recerca qualitativa amb parelles catalanes.

Who does not have a relative, a friend, the child of a friend or a neighbour who lives with their partner without being married to them and who behaves exactly like the rest of the married population? In Catalonia, the last few years have seen a growing number of people living together without being married, something that requires us to rethink the role of partnerships/couples and the family in our society. Are these new forms of relationship or living in families? Or, do these people end up living just like any other married couple? Do they contemplate ever getting married? Why? The article suggests some starting points for reflecting on this reality that are based on qualitative research work done on Catalan couples.

La cohabitació ha anat prenent cada vegada més presència a la nostra societat, la qual cosa l'ha convertida en els darrers anys en tema de debat social i jurídic a la nostra societat (Villagrasa, 2005; Smock, 2004; Cherlin, 2004; Gillis, 2004; Reed, 2006). Malgrat la dificultat de tenir dades concretes del nombre de cohabitants precisament per la seva situació "de fet", segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT),¹ el percentatge de parelles de fet ha anat augmentant en els darrers deu anys: al 1991 eren el 4,48%, al 1996 el 9,94% i al 2001 el 8,68%. Si ens fixem més concretament en la franja d'edat entre els 16 i els 29 anys veurem que la progressió per aquests mateixos anys és de l'11,08%, el 23,65% i el 31,22% respectivament. Així doncs, podem considerar-la com una pràctica juvenil destacable, especialment entre els 25 i 39 anys on es troba el grup més representatiu. D'aquesta manera s'ha convertit en una opció a considerar com a forma d'emancipació de moltes parelles joves a Catalunya: el 57% dels joves pensa que podrien conviure en parella en un moment donat de la seva vida (Alberdi, Escario i Matas, 2000).²

Davant d'una realitat que comença a ser freqüent en el nostre entorn, sorgeixen noves pràctiques, algunes de velles que es mantenen, així com d'altres que es reformulen davant aquestes realitats emergents. És d'aquesta manera que la convivència sense matrimoni esdevé objecte d'interès en els estudis socials. En aquest article volem mostrar part d'aquesta realitat a la societat catalana partint d'entrevistes fetes a parelles cohabitants i casades que van conviure prèviament per intentar entendre quina és la vida familiar d'aquesta forma de relació i les seves implicacions socials. Veurem que aquest fenomen basa la seva realitat en la indefinició i la incertesa d'un fet social real, però mancat de pautes que la delimitin i la defineixin en termes de relacions dins la parella i amb la resta de parents. Ens centrarem en tres aspectes: els arguments sobre la decisió de conviure plegats i no casar-se, la terminologia de la parella i amb els parents afins així com les relacions amb les respectives famílies per a les diferents formes de celebracions i festivitats.

L'augment significatiu de divorcis ha comportat un nou context en tot allò que fa referència al món de les relacions de parella en el qual conviuen models de caire tradicional –o la seva reformulació– amb altres de nova factura.

PER QUÈ COHABITAR? “El que et lliga són els sentiments”

La primera pregunta que ens hem de fer quan parlem de cohabitació és: per què? Què provoca el seu rebuig de la institució? És una decisió temporal o definitiva? Si es considera que és el mateix estar casat que no estar-ho, per què no es casen?

Si ens centrem en la cohabitació com a fenomen actual en la societat catalana, es pot dir que actualment una parella que decideix viure plegada sense casar-se no es troba inicialment estigmatitzada, especialment en àmbits urbans, en què la pràctica esdevé molt més anònima. Fins i tot les parelles que festegen es poden permetre fer una sèrie d'activitats junts que en un altre temps eren impensables: passar caps de setmana junts, conviure durant les temporades d'estiu o fins i tot dormir a la mateixa habitació quan passen la nit a casa d'algun dels pares. Aquest conjunt de canvis s'han produït gràcies a un major relaxament de les normes socials envers els joves i la seva sexualitat, que avui dia gaudeix d'una llibertat força destacable. Segalen (1998) resumeix aquesta idea dient que el dret a la sexualitat, a la independència econòmica i residencial, i en general a l'estat adult, ja no s'adquireixen de cop en un mateix moment, com passava abans amb el matrimoni.

Podem dir que les parelles de fet actuals i que comencen a formar-se al voltant dels anys noranta, no conserven la ideologia ni la necessitat d'implicació personal que es pressuposava a les dels setanta (Alabart, 1988) (Rico i Roigé, 2001). Davant una generació cohabitant anterior, que considerava el matrimoni com una institució passada de moda, i que entenia la relació com una unió lliure i innovadora (Alberdi et al., 1994), les parelles cohabitants entrevistades perceben el matrimoni com un ritual significatiu en el recorregut vital de qualsevol parella, però no imprescindible, si més no en l'inici de la convivència i mentre no hi hagi fills en comú. A més, com veurem, la seva forma de comportar-se des del punt de vista personal i familiar, possibilita que aquesta pràctica sigui més acceptada socialment i que s'eviti una estigmatització de la unió. Per tant, malgrat que la decisió de no contraure matrimoni ha de respondre lògicament a una o diverses raons, tant per a les parelles de fa trenta anys com per a les actuals, les argumentacions que la justificaven en la primera generació han canviat en la segona.

1. <http://www.idescat.net/>

2. CIS. Estudio 2262, 1997. Població de 16 a 29 anys.

L'aparició de nous models de relació i de família ha estat vist per una part de la societat com una veritable amenaça a l'ordre i l'organització social tradicionals.

Així doncs, no estem parlant d'una ideologia que intenta *trencar motlles*, sinó simplement d'una relació de *viure al dia*, en la qual el futur no és planificat en excés ni es planteja a llarg termini. Estaríem d'acord amb la idea que la cohabitació és una etapa *neutra* en la qual no hi ha projecte de matrimoni, ni rebuig; ni projecte d'infant, ni rebuig (Leridon, Villeneuve-Gokalp, 1994). Aquesta mentalitat, però, no significaria inestabilitat, donat que la 'unió lliure' tampoc no té per què significar 'amor lliure', ni els mateixos cohabitants la viuen de manera inestable i oberta, sinó que hi ha un conjunt de compromisos adquirits entre ells que consideren equivalents als que podria plantejar-se un matrimoni. Aplicant la idea de Chalvon-Demersay (1983) a les parelles catalanes podem parlar del que anomena el *model de fusió*, en què la parella viu la relació com quelcom important, no és que s'hagi triat ser fidel per obligació, sinó que com que s'estimen, se són fidels, encara que no ho hagin promès davant un altar.

Ja fa més de vint anys, Roussel i Bourguignon (1978) parlaven de la idea de parella, com a afer privat sense intromissió externa per part dels parents. Els dos autors, que van estudiar les unions lliures dels anys seixanta i setanta, van veure que el discurs legitimador d'aquestes parelles es basava en l'oposició entre l'amor i l'obligació, dient que "en la història real d'una parella el matrimoni no hauria de ser res més que una anècdota" (p. 244).

Així doncs, les parelles cohabitants actuals es basen en aquesta mena de discurs sobre la felicitat i el compromís quan es veuen obligats a justificar o donar explicacions sobre la seva situació, construint un argument sobre la seva relació que destaca la importància del 'compromís', la idea d'un amor pur, basat en el sentiment i sense altre lligam que la voluntarietat. És a dir, que la raó per la qual conviuen és l'amor que els uneix, i que si aquest no existís, no hi hauria cap altre motiu que els 'obligués' a estar junts. Des d'aquesta perspectiva, el contracte matrimonial pot arribar a representar un factor oposat a l'amor. Es tractaria de desvalorar la institucionalització per compensar-ho amb una sobrevaloració de la realitat afectiva (Roussel i Bourguignon, 1978).

Però el fet d'innovar comporta per si mateix la necessitat de crear constantment les bases de la relació els continguts sobre els quals se sustenta. Tal com afirmen Alabart et al. (1988), la cohabitació és un compromís que es renova quotidianament i el seu amor és viscut i, sobretot, sentit, cosa que no passa amb el matrimoni que es tracta d'un "compromís tan potent que ja no ha de ser reconsiderat diàriament" (Alberdi, Escario i Matas, 2000). En canvi, la convivència sense matrimoni és tan incerta, mancada d'unes bases prèvies que regeixen el seu funcionament, que demana una actualització constant: "És en aquest sentit que moltes parelles de fet s'autoconsideren com a parelles més autèntiques i més fermes" (Alberdi et al., 2000: 111). Això es constata en les entrevistes fetes:

"No necessito res que em lligui a una persona, si et lligues [el que t'uneix] són els sentiments".

"Per viure junts lo que és menos important és estar casat, lo més important és estimar-se i viure i viure-hi a gust [amb la parella]..."

"(...) no porque digas así cojo un compromiso, el compromiso yo ya lo cogí hace dos, tres años, no necesito cogerlo otra vez [casándome], yo ya lo tengo muy claro."

Si ens plantejem el cicle vital de les persones com un conjunt de fases per les quals es va passant i que van comportant canvis d'estatus des del punt de vista personal i de l'entorn familiar, veiem que la cohabitació el que està permetent és que el pas de la solteria a la conjugalitat es produeixi de mane-

ra més lenta i sense una explicitació social important. Es tracta d'un procés que condueix a l'edat adulta i a l'assumpció de responsabilitats individuals i de parella, però que es va donant gradualment, poc a poc, de vegades fins a tal punt que no hi ha un moment marcat i definit clarament en què s'hagi passat conscientment d'un estat a l'altre.³

Una de les nostres informants ens deia que fins i tot el pas envers la convivència definitiva els va resultar ser poc notori, perquè ja havien anat junts de vacances anteriorment i ja havien estat "dormint, dinant i esmorçant junts".

"Festejàvem i era continuació d'allò i no teníem necessitat de casar-nos, tampoc hi creïem massa i... I bueno que no vem veure la necessitat de casar-nos."

Chalvon-Demersay (1983) ho confirma pel cas francès dient que la cohabitació té implicacions d'ordre simbòlic, ha inventat una nova forma de viure el temps, la temporalitat: "La vida en comú esdevé una aventura a la qual la societat no està convidada. Ja no es tracta del temps dels altres, és el seu propi temps" (p. 100-101). Segons l'autora, la cronologia s'ha vist trasbalsada: "Al matrimoni violent el substitueix la unió lenta; i la major diferència respecte al sistema tradicional resideix sobretot en la gestió del temps: la relació evoluciona progressivament, al seu ritme, sense precipitació" (1983:112).

Segons Trost (1979), en el seu estudi fet a Suècia hi ha dues maneres de començar la cohabitació: d'una forma gradual, amb la qual cosa la parella van passant nits plegats i d'altres cadascú a casa seva, fent que resulti difícil conèixer en quin moment es van començar a considerar una parella; o bé amb una decisió clara i explícita presa en conjunt i que permet marcar un dia concret d'inici de la convivència.

Precisament, si alguna cosa ofereix un casament, a banda d'un ritual públic amb nombroses implicacions socials i legals, és una data que permetrà que aquell sigui un dia recordat i celebrat per la parella. Però en el cas de les parelles cohabitants pot ser que aquesta data no existeixi o no es trobi ben definida, així, algunes parelles no sabrien dir exactament quin dia es va iniciar la convivència

en comú, en part perquè el fet que no existís un ritual que en marqués l'inici dificulta el seu record i reconeixement, no només per part de l'entorn, sinó també per part de la pròpia parella.

En les nostres entrevistes hem pogut veure com algunes parelles no poden dir-nos en quina data exacta es va iniciar la convivència definitiva. Podrien haver passat uns dies a casa d'un, uns dies a casa de l'altre, fins que finalment van decidir establir-se en comú:

"Mai sabia on dormiria, un dia aquí, l'altre dia allà".

"Passàvem més dies vivint junts que vivint cadascú a casa", "no tenia sentit que jo me n'anés a casa a dormir sol".

Una altra entrevistada ens explicava que "no me'n vaig adonar que ja estava vivint aquí amb ell". Ella explicita que no va ser ell qui li va dir d'anar a viure junts, no ho van parlar mai, no va ser fruit de converses prèvies, sinó que va anar passant de mica en mica, ella anava portant roba a casa d'ell perquè estava més temps en aquella casa que a la dels seus pares.

"Pues no fue muy pensado. No sé, de repente decidimos que nos íbamos y nos fuimos."

"La idea es casarnos, formar una familia, hacerlo todo; lo que pasa es que como estoy tan acostumbrada que todos los planes que hago tengo que cambiarlos porque van pasando cosas, ya no hago ningún plan, sencillamente como vaya viniendo se hará."

I COM LI DIC? "Li dic *novio* perquè no sé què dir-li"

Una de les dificultats principals que fa palesa la realitat "indefinida" de la cohabitació ve representada per la inexistència d'un terme que ens serveixi per a referir-nos a aquesta pràctica. Aquesta

3. Fins i tot algunes parelles actualment s'han mantingut en aquesta fase del procés i s'ha arribat a formes de relació com el LAT (*Living Apart Together*), en què es mantenen dues llars i alguns dies els passen plegats i d'altres sols. S'ha instaurat de tal manera en alguns països que ja s'investiga com a fenomen específic al marge del matrimoni i de la cohabitació (Levin i Trost: 1999).

dificultat terminològica demostra que el fenomen de la cohabitació és nou. Històricament ja han existit altres termes per referir-se a la convivència fora del matrimoni, però el canvi en les percepcions socials i argumentacions actuals, provoca que es rebutgin els termes emprats fins ara (concubinat, amor lliure, etc.), precisament perquè no designen amb total exactitud la pràctica a la qual es refereixen. En els darrers anys, i des de l'aportació de Louis Roussel, en les ciències socials parlem de *cohabitació* d'una forma gairebé universal.

Però aquesta indefinició no afecta només la recerca social, sinó també les persones que es troben en aquesta situació i que no disposen d'un terme adequat i específic per referir-se a aquesta forma de convivència. En el cas de les relacions dels cohabitants són els termes de referència els que comporten la major dificultat a les parelles, que no saben com parlar-ne a terceres persones o quan la presenten. Aquest fet sembla que és comú a les cultures occidentals, en treballs de diferents països trobem la mateixa problemàtica terminològica.⁴ Precisament, serà l'ús d'un terme o d'un altre el que ens ajudarà a entendre la manera com és conceptualitzada la cohabitació per part de la mateixa parella, però també per part de les famílies respectives.

Si no es troba un terme al qual els cohabitants es puguin acomodar, cal recórrer a termes ja existents que serveixen de *comodí*, però que no acaben de delimitar amb exactitud la seva situació. Segons Chalvon-Demersay (1983), darrere la inexistència de termes concrets i específics s'amaga un rebuig d'atorgar un estatus verbal fix i homogeni a una relació que es prefereix inestable i evanescent. Podríem dir que si se li dóna un nom, se l'està normalitzant i institucionalitzant.

Així doncs, la característica que definiria millor la terminologia emprada és la seva ambigüïtat que sorgeix quan existeix la necessitat per part de les parelles de fer explícita la seva situació de "no casats". Però no només trobem la dificultat en el terme de referència triat per parlar de la parella sinó que el context també en fa variar el seu ús.

El fet de no utilitzar els termes *marit/dona* ja mostra a l'interlocutor que la parella no està casada, el que ens resulta interessant és conèixer les raons

de cada opció i les interpretacions ideològiques que cada terme comporta. Vegem-ho pels termes utilitzats més freqüentment per les parelles entrevistades.

Company: en els seus orígens va tenir un profund rerefons ideològic, molt utilitzat entre les parelles dels anys setanta en un moment de reivindicació social que pretenia ressaltar la igualtat entre gèneres, evidenciant un estatus igualitari: equiparava l'estatus de la dona i de l'home dins la parella, descartant qualsevol possible discriminació. El problema en l'actualitat és que no permet conèixer la situació legal de la parella, encara que evidencia la no-existència de casament pel sol fet de no emprar els termes *marit o dona*.

Una de les nostres informants ens diu que a ella li costava molt dir-li *marit* a la seva parella, i una vegada li va dir "el meu chaval". La seva mare, que ho va sentir, la va renyar per haver utilitzat un terme tan poc adequat, de manera que actualment ha optat per dir-li *company*. A la seva mare li segueix semblant poc idoni perquè li sembla que es refereix a un amic de l'escola, però ella ha decidit mantenir aquest terme perquè no en troba cap altre de millor.

"(...) prefiero decir *mi compañera*. Está claro, suena más moderno y representa una relación más de igual a igual, no?"

"La paraula *company*, (...) a mi com a mínim, en la meua trajectòria, m'indica més una relació de compromís independentment d'un contracte, de compromís entre una persona i una altra d'haver decidit estar companys d'un viatge (...)."

Parella: es tracta d'un terme que manifesta una neutralitat més gran en tant que no transmet cap connotació ideològica ni positiva ni negativa sobre la unió, la qual cosa el converteix en un terme d'ús freqüent. Però precisament perquè es tracta d'un terme neutre des del punt de vista de gènere, també pot conduir a interpretacions sobre la possible homosexualitat del qui l'utilitza.

Novio/a: s'utilitza encara que ofereix una visió distorsionada de la situació, perquè si bé evidencia una relació, no explícita la convivència, per la qual cosa, resulta ser un terme problemàtic i fins i tot ofensiu per al membre de la parella al qual es

Els nous models de cohabitació, sorgits arran de les diferents i noves relacions de parella, configuren nous espais de relació, amb terminologies específiques («company», «novio/a», «parella»...).

refereix. Una de les nostres informants diu que anomena *novio* a la seva parella “perquè no sé què dir-li” i li resulta més còmode continuar amb el mateix terme de quan sortien plegats.

Home: parlar del *meu home* evoca un terme antiquat, però precisament per això algunes persones catalanoparlants⁵ li donen un nou ús i el reprenen per parlar dels homes amb qui conviu. Donat que és un terme poc emprat per les parelles casades resulta ser un bon recurs, que mostra una neutralitat important, encara que s’ha utilitzat habitualment per parelles casades. Es tracta en aquest cas d’una readaptació i redefinició del concepte aplicat a un nou fenomen.

Marit: terme que transmet una idea clara de matrimoni, encara que en segons quins contextos, les parelles cohabitants en fan ús, especialment quan no volen donar explicacions sobre la seva situació conjugal a tercers.

Una de les nostres parelles es deien “marido” i “mujer” des de l’inici de la convivència. Ella ho justifica dient “para la gente era mi marido”.

Una altra informant diu “Li dic *novio* perquè no sé què dir-li, si *marit*, o *company* o...”, i afirma que de vegades parla del seu *marit* quan no vol “donar explicacions”.

Dona: terme que podria equiparar-se amb *marit*, però també amb *home*. Resulta de gran utilitat perquè podríem dir que és neutre per excel·lència. Encara que s’ha utilitzat en contextos de matrimoni, molts homes entrevistats l’utilitzen perquè no té perquè transmetre necessàriament la idea de matrimoni com ho fa el concepte *esposa*. Podríem dir que és l’equivalent al terme *home*, però en refe-

rència a les dones i té l’avantatge de poder-se utilitzar tant en català com en castellà (*dona o mujer*).

Aquest és el cas d’algunes entrevistes en què un cop les parelles es van casar, elles van passar de dir *parella/company* a dir *marit*, mentre que ells parlaven de la dona i ho continuaven mantenint després de casats perquè no els representava cap problema.

Un cas interessant ens el presenta una de les parelles entrevistades quan ens expliquen que abans de casar-se, mentre vivien junts, ella l’anomenava a ell *parella* o *marit*, mentre que ell l’anomenava a ella *novia*. Ara que són casats, ell parla de la seva dona, cosa que posa de manifest la importància del canvi d’estat en la percepció de la parella, fent que la situació legal comporti un canvi bàsic en l’ús de la terminologia.

Però els termes no només van canviant al llarg de la història, sinó que en la vida d’una parella els conceptes emprats poden anar canviant, de manera que es produeix una evolució en la terminologia. Després d’anar posant a prova cada terme, es pot optar per un de nou que ens resulti més satisfactori, en aquesta informant es resumeix a *grosso modo* les diferents visions dels termes:

Ella deia molt sovint *company* però darrerament cada vegada diu més *marit*. El terme *home* li sona com si fos “de poble”, d’àmbit rural, *com-*

4. A França vegeu Chalvon-Demersay (1983); a Suècia vegeu Trost (1979), i a Espanya vegeu Alabart et al. (1988a).

5. Només s’utilitza en català perquè no hi ha traducció equivalent i exacta al castellà.

pany li sona a manifestació, *parella* li sembla que no defineix res, que es pot estar casat o no amb l'altra persona, i *marit* és el que li resulta menys incòmode.

Fins i tot pot passar que no es trobi cap terme prou escaient i davant aquesta incomoditat que provoca la indefinició, es prefereixi no designar de cap manera la relació i que aquesta es faci explícita amb el temps. En una trobada d'amics, per exemple, s'espera que els altres entenguin la seva relació de parella a través de les converses, de les gesticulacions, de les possibles mostres afectives que es facin, les explicacions i aclariments dels qui ja els coneixen, etc. Aquest és el cas de la parella d'una entrevistada, que la presenta pel nom i espera que algú li preguntés "és la teva dona?" per poder contestar que sí, el mateix cas que en una altra entrevista en què els dos es deien pel nom i "ja es veia, ja se sobreentenia" o en un altre cas que diuen "quan passen tres dies la imatge que se'ls queda és que és una parella".

El matrimoni és l'única cura possible davant aquesta *malaltia* de la denominació. Un cop casats, malgrat que el terme de referència pugui fer-se estrany en un inici, la parella es veu amb absoluta legitimitat d'utilitzar-lo i ho fa. És el moment del canvi, de passar de l'ambigüitat a la seguretat/canvi d'un estatus completat i reconegut per la societat.

Si bé existeix aquesta problemàtica entre la parella, en el cas dels parents afins sí que es percep com a legítim utilitzar els termes de parentiu habituals: sogres, cunyats, etc. Tal com diu una de les nostres informants "amb això no hi ha problema".

És freqüent l'ús dels termes de referència habituals com ara sogre/a o cunyat/da, gendre o nora/jove, encara que també es poden utilitzar expressions més descriptives com ara "la germana del meu marit" o "el pare del Joan", per exemple. Els termes en aquests casos no representen un problema important ni impliquen l'ús de conceptes ambigus, perquè els informants tenen molt assumit quin és el seu paper:

"Els meus sogres sempre han sigut els meus sogres." "Des de que ens vem posar a viure junts són els meus sogres."

"Per mi la meva cunyada és la meva cunyada." Ara la cunyada tindrà un fill i aquest "serà el nebot".

Quan el pare d'ella va morir, ell ja anava dient que "havia mort el meu sogre", perquè "està claríssim que un sogre és un sogre".

D'altra banda en alguns casos pot ser que els pares siguin els qui es trobin amb algun problema a l'hora de parlar dels seus gendres o joves. Podríem dir que el problema terminològic de la parella es fa extensiu als seus familiars. Alguns d'ells parlen de "la parella de la meva filla", "la companya del meu fill", "la noia que viu amb ell", etc. Aquests termes només fan que reafirmar novament la problemàtica conceptual pel que fa a la parella, mentre que no representa cap problema per a la resta de parents que la parella aporta.

Un cas que mereix la nostra atenció és el d'una parella cohabitant amb una filla petita. La mare d'ella prové d'un poble de Sòria, encara que viu a Barcelona. La parella i els pares d'ella passen algunes setmanes d'agost al poble juntament amb alguna germana i els seus fills. La mare d'ella, una vegada que els va voler presentar a alguna persona del poble, va dir "mi hija y su compañero", cosa que va provocar la vergonya de la informant perquè li semblava que eren companys de sindicats o de comissions obreres. Ella pensa que per la seva mare aquella era una situació molt violenta "perquè no sabia (què dir), no era natural", la dona intentava ser natural però no trobava la manera. De fet, pensa que la seva mare especificava d'aquesta manera perquè tothom veiés que no se n'amagava, que ho feia explícit expressament. La informant també pensa que la seva àvia i el seu avi matern van assumir millor, amb més naturalitat, la cohabitació que els seus propis pares perquè el seu avi deia al seu pare *yerno* i a la seva parella i el marit de la seva germana *yernecillos*.

SOM EL QUE CELEBREM: "Cásate tonta, cástate con él..."

Una manera de *normalitzar* o convertir en acceptable la situació de la parella que d'alguna mane-

La legalització de les parelles homosexuals i la possibilitat de l'adopció per part d'aquestes ha estat un dels canvis més significatius en la configuració dels nous panorames familiars.
Fotografia: manifestació per l'orgull gai.

ra “innova” de cara a l’entorn social i familiar, és fer-la participar dels rituals i esdeveniments familiars més habituals, que pot ser des d’un dinar de diumenge fins a l’assistència a festes nadalenques o casaments. En aquest darrer apartat mostrarem breument com les festes a l’entorn de la família permeten als cohabitants crear i recrear el sentiment de pertinença social.

Iniciar la vida de parella sense un matrimoni pot resultar inesperat o sorprenent per als parents més directes. Sens dubte hi ha moltes maneres d’acceptar i entendre la cohabitació d’un fill, però en general, el més habitual a les entrevistes és l’acceptació dels pares amb un cert grau de resignació, perquè en cas d’haver pogut escollir haurien preferit que els fills es casessin. Els pares accepten la cohabitació del fill, però a la vegada mantenen intacta la il·lusió i el desig que es casin tard o d’hora, especialment amb l’arribada dels desitjats néts i nétes.

“Bien, hombre a mis padres, les hubiese gustado más que me casara, pero sobretodo por el tema legal y estas historias. Pero bien, la verdad es que no pusieron ningún, ningún tipo de pega. Y los padres de él tampoco.”

“Mi padre lo aceptó, mi madre a veces me decía: ‘¿por qué no os casáis?’ Y yo siempre contestaba lo mismo, y me aceptaron tanto los padres como la familia. Y por parte de ella, su padre se puso muy en contra, (...) todo el mundo me hacía mala cara.”

“(...) claro porque mi madre un poco utilizaba el argumento de: pobres abuelos! Qué disgusto que no os caséis! Y cuando vieron que [a] los abuelos [no les importaba] se quedaron sin argumentos y ya está.”

Però encara que no se celebri boda, si hi ha algun tipus de celebració pública, d’alguna manera s’està ajudant a alleugerir la situació. Les formes de celebració de l’inici de la convivència poden ser molt variades, i de fet les entrevistes fetes en són una mostra. Una de les maneres és la d’anar convidant els amics i familiars de mica en mica, fent sopars i dinars amb motiu de “veure el pis”, que d’alguna manera s’exhibeix als ulls de tothom celebrant així la nova llar creada. Així doncs, el pis,

com a objecte preuat que ha possibilitat l’emancipació, pren el protagonisme i esdevé el centre de la sociabilitat inicial de la parella, a més de ser la font d’inspiració dels regals que reben, com ara tovalloles, llençols, electrodomèstics, etc. Així doncs, l’habitatge esdevé un bé que no només és valuós econòmicament, sinó que socialment representa la possibilitat d’autonomia i emancipació de la nova parella, amb un valor simbòlic de “niu” (Alabart *et al.* 1988).

Tal com diu una de les nostres informants, es tractava d’anar convidant la gent perquè vagin “veient el pis” nou que acabaven de comprar. Ells havien viscut abans de lloguer, però la festa la van fer quan van comprar el pis. A la celebració van reunir els amics i germans, considera que era més una excusa per fer una festa que per celebrar res en concret “amb l’excusa del pis...”. De manera que de seguida que van tenir una nevera i algun moble, van fer la celebració aprofitant el 31 de desembre.

D’aquesta manera la festa d’inici de convivència es pot acabar revestint d’una “inauguració del pis”, sense que quedi massa clar què pren més importància, si el pis o la parella, perquè el primer ha estat condició per a la creació del segon. Una vegada més trobem la incertesa com a motor de les decisions dels cohabitants davant la manca de ritual iniciàtic amb unes pautes culturals clares i definides:

“pero la familia fue un *show* (...) porque no sabían qué tenían que hacer, no sabían cómo tenían que actuar (...) por el hecho de que no

Els nous tipus de parella, en molts casos, reproduïxen l'ordre simbòlic ja conegut, tot i que ara la primacia ja no és tant el contracte legal com fer visible la nova relació.

me casaba, por el hecho de que era la primera de la familia (...) no entendían nada, se agobiaron un poco.”

Malgrat que una inauguració de pis o una celebració d'inici de la convivència, no tenen preestabertes necessàriament la donació de regals, no deixa de ser una forma de celebració amb tots els seus elements més característics més habituals (reunió de persones un mateix dia al voltant d'un àpat més o menys complet) on els assistents es veuen condicionats a fer-ne algun. El valor econòmic d'aquests regals varia depenent de qui els fa i de la seva proximitat i la relació que manté amb la parella. Dins d'aquest conjunt de persones podem distingir dos grups: aquelles que haurien fet un regal de totes maneres sense festa i aquelles que només el fan si hi ha una ocasió festiva a la qual són convidades.

Una informant diu amb recança que quan van anar a viure junts només un 10% de la gent els va fer regals, mentre que la resta ho van fer en el casament posterior.

En els casos de parents més pròxims, els regals poden arribar a ser equivalents als d'un casament, com ara regalar els mobles d'una habitació, menjador o cuina, pagar electrodomèstics, diners, etc.

Tal com diu una informant, els van fer regals “com si ens haguéssim casat”.

Una altra informant manifestava que els amics els van fer petits regals quan anaven a casa seva o els donaven diners. Eren regals “més petits perquè no és lo mateix, però bueno...”. En el cas d'aquesta informant la família del seu pare no els van regalar res perquè, segons ella, “esperan a que te cases para hacerte los regalos”.

La donació de regals esdevé un reflex de les diferents formes de percebre la relació cohabitant per part del seu propi entorn familiar. Si aquesta és acceptada o assumida com un matrimoni o quelcom equivalent, els regals que en sorgiran en l'inici de la convivència seran similars o equivalents. Però si aquesta situació és percebuda d'una manera poc sòlida o durable, o es pensa que la forma correcta passa pel ritual matrimonial, els regals

seran mínims i de valor molt inferior als d'un casament.

Una de les nostres informants menciona que una part de la seva família paterna (uns tiets), no els han fet regals, perquè diu que són molt esplèndids, però només quan la gent es casa. Pensa que quan es casi els faran els regals que encara no els han fet. La família més propera per part de la mare els va fer *l'equivalent a un regal de boda* en el moment de comprar el pis i deixar el que tenien llogat.

També es pot donar el cas que el pis de propietat no sigui el moment important en què la parella es percep de manera més sòlida, sinó el naixement d'un fill. Aquest seria el cas d'una entrevistada, en què els pares d'ella els van regalar electrodomèstics per a la casa quan van començar a con-viure, però els pares d'ell no els van fer cap regal fins que no va néixer la néta.

La parella que rep regals de les persones més properes a ells poden desenvolupar argumentacions que ressalten el caràcter voluntari de la donació, per sobre la possible obligació que assignen a altres rituals més institucionalitzats, com el del matrimoni. Tal com diuen alguns informants, provenen d'aquella gent “que realment vulgui donar-te alguna cosa”, es fa “sense buscar res a canvi”. Aquí ens podríem formular la pregunta, realment és així? És més voluntari el regal quan no hi ha unes normes predefinides socialment com és el cas de la convivència fora del matrimoni?

Però les festes no faciliten només la solidaritat de l'entorn més proper de la parella en forma de

regal, sinó que també afavoreixen la trobada i coneixença dels parents afins. Quan una parella es casa és evident que les famílies es coneixeran, fins i tot en ocasions ja s'ha fet una presentació formal prèvia entre els pares i de vegades germans. Però quan aquest casament no es fa, quines ocasions hi ha d'unir en un mateix moment i espai els pares de la parella?

Sovint la celebració esdevé una bona solució davant d'aquest problema. Alguns dels nostres informants ho mencionen com una manera de presentar les famílies respectives.

Una de les nostres informants considera que la seva celebració va ser "com un dinar de casament", "en *plan* festa", fins i tot la seva mare la va ajudar a cuinar aquell dia. Per ella és com si hagués fet un casament: "el considero el *banquete de boda*", i ressaltava l'acte públic dient que "l'important és donar-ho a conèixer als altres".

En una altra entrevista veiem que la parella, passats uns mesos de viure junts, va convidar els pares i germans respectius a dinar a un restaurant "perquè es coneguessin i per celebrar una mica". Els dos ho recorden com una celebració formal.

En una altra entrevista ens comenten. "Jo tinc uns tiets pastissers i ens van fer un pastís de noces, van accedir que hi hagués un pastís de noces sense que hi hagués boda i amb tot això hi ha una mica la sensació que hi va haver casament. Moltes vegades la meva mare diu: això el dia del vostre casament... I jo l'hi he de dir: però si no em vaig casar!"

Tal com diu Alberdi (1999: 128) "el matrimonio añade un reconocimiento social que la nueva convivencia no tiene y no cambia la relación interpersonal sino en tanto en cuanto introduce un tercer factor en ella, la sociedad con sus normas y sus requerimientos". La celebració d'una boda té un pes important des del punt de vista social com a expressió pública del compromís que consolida socialment la parella, quan la unió es crea sense un casament civil o religiós de vegades la festa que la supleix el que fa és recrear un *matrimonio fictici*. Així doncs, es pot arribar a reproduir la celebració

d'una boda i elements simbòlics d'aquestes per tal d'establir aquell inici de la vida en comú amb un llenguatge simbòlic que tothom té interioritzat i que orienta la situació.

D'aquesta manera costa més que la relació es percebi com a quelcom indefinit, perquè s'ha revestit de normalitat, d'una forma de celebració una mica especial, però celebració al cap i a la fi. D'aquesta manera, fer una festa d'aquesta mena sol resultar una forma de suavitzar la reacció familiar davant la convivència, revestint-la de la *il·lusió* de matrimoni.

Per aquesta raó trobem molts d'aquests símbols que evocuen la tradició dels casaments com seria el pastís, les aliances, una representació de boda fictícia en to de broma, la indumentària elegant o un comiat de solter/a. Com més n'hi hagi, més s'assimilarà a una boda i més es viurà com a quelcom similar pels assistents. Aquest conjunt d'elements simbòlics ajuden a crear aquella ficció de boda que mencionàvem, en què ja no té tanta primacia el contracte legal del qual es parla moltes vegades quan es mencionen les parelles de fet, sinó d'aquella trobada, aquell acte que no deixa de ser públic, amb un conjunt de formalitats que ja tenen significats previs, que són coneguts i compartits per tothom com ara la trobada dels parents, l'àpat, el ball o els regals.

Altres celebracions familiars

Però no només ens ofereixen dades interessants els inicis de la convivència, sinó també les festes habituals pel que fa a la família més propera. Es tracta d'un indicador important, perquè ens permet saber fins a quin punt la parella es troba immersa en el món de les relacions familiars, i si segueix o no les normes de comportament i sociabilitat que s'esperarien d'una parella casada.

Entre les parelles entrevistades hem pogut veure que la sociabilitat amb les famílies s'aproxima en gran mesura a la de qualsevol parella casada: visites conjuntes als pares i sogres, dinars freqüents, intercanvi de regals pels aniversaris, etc. Així doncs, podem dir que, a grans trets, les parelles cohabitants no tenen una activitat quotidiana específica ni diferenciada de la resta de parelles. Però mal-

grat això la cohabitació permet unes normes de comportament més flexibles, una presa de decisions entorn de la vida en comú més lenta, que afavoreix una relaxació en els canvis bruscos que implica la vida conjugal.

Un exemple n'és el Nadal. Es tracta d'una de les celebracions, de vegades l'única de l'any, en què la família es reuneix al complet per celebrar conjuntament cadascun dels dies més assenyalats. Davant una gran quantitat de festes, en les quals els parents es reuneixen al voltant d'una taula carregada d'abundant i selecte aliment, la família és exaltada; es tracta d'un ritual en què aquesta es reconeix i es consolida any rere any. Segons Caplow (1982), els regals de Nadal als EUA reforcen els llaços de parentiu debilitats per la distància i per la mancança d'oportunitat pel contacte durant la resta de l'any. Així el Nadal és el mecanisme mitjançant el qual les famílies reparen l'erosió pel pas del temps i la mort, canviant la distància per la proximitat. En el cas de Catalunya trobem sis moments festius comuns a tota la població: la nit de Nadal, el dia de Nadal, Sant Esteve, la nit de cap d'any, l'u de gener i el dia de Reis. Totes, excepte la nit de cap d'any se solen celebrar en família, per la qual cosa les visites a una família i a l'altra s'han de repartir entre els cònjuges.

Aquest és el moment de fer una tria i selecció, d'optar per anar a dinar a casa dels pares d'un o de l'altre, cosa que sempre comporta una mínima negociació, i en alguns casos discussió i conflicte. És en aquestes festivitats quan podem trobar una assistència per separat de la parella per separat als dinars o sopars, com en el cas d'algunes de les nostres parelles entrevistades, que davant el desig d'assistir a la seva casa d'origen en aquests dies assenyalats, decideixen anar cadascú a casa seva. Aquest fet seria molt difícil de proposar per part d'una parella casada, però en el cas de la convivència sense matrimoni s'aprofiten de la incertesa i la manca de normes que pressuposa la cohabitació per evitar o retardar aquesta negociació. L'aplaçament de la decisió sol donar-se en el primer any de convivència, però si aquesta situació perdura, podria ser una font de conflictes. Donat que els pares desitgen que els seus fills mantinguin unes relacions socialment acceptades i tan pròximes com sigui

possible a les que s'entenen dins el marc matrimonial, trobem casos en què la mateixa família sanciona l'assistència separada a aquest tipus d'esdeveniments.

En una entrevista, quan vaig preguntar sobre l'assistència a les celebracions familiars ella em va contestar que si anava sola a casa de la seva família "me pegan de patadas", i en el cas contrari els parents d'ell dirien "¿Dónde está la otra?", així que conclou amb la frase "O vamos los dos o no va ninguno", afirmant que es veuen amb l'obligació d'anar junts a tots els esdeveniments familiars.

En una altra entrevista trobem el mateix cas quan expliquen una anècdota: els van coincidir dues celebracions familiars en un mateix dia de cap de setmana, de manera que van decidir anar cadascú amb els seus parents. Quan ell va arribar sense ella, als pares "no els va fer gràcia", i li van dir "però què és això? No pots venir sense la Maria!".

"(...) no es absolutamente necesario que vayamos a ver la familia y tengamos que estar los dos. Lo llevamos bastante separado, no? O sea es su familia, es la mía... lo que pasa que sí que es verdad que mi madre es más dada, pues a invitarlos y no sé qué, y...".

"Entonces en un principio los primeros años lo que se había hecho era por Navidades cada oveja en su corral, a la seva casa, no? Entonces él estaba con sus padres y yo estaba con mis padres al principio, después mis padres dijeron que esto no podía ser así, que por qué teníamos que estar nosotros las Navidades separados? (...)".

L'actitud més freqüent per part dels pares i familiars d'aquestes parelles és d'intentar tractar la parella com a membres plenament reconeguts de la família, sense diferències pel fet d'estar casats, fer les mateixes visites i mantenir el mateix tipus de relació. Podríem dir que és un esforç per part de la família, encara que també per part de la mateixa parella, per igualar la situació, per mostrar als parents que la seva relació és com la de la resta, que no es *desvien* del rumb que socialment s'espera que mantinguin.

Cal dir, però, que un moment crucial en el qual aquestes pràctiques poden veure's modificades de manera rotunda és el naixement d'un fill. Aquest és el cas d'una parella observada durant el treball de camp, que sempre anava per separat a les festes de Nadal, cadascú amb la seva família, però que en el moment que van tenir el primer fill, van decidir repartir-se els dies de visita i anar tots tres plegats a les festes.

I QUAN ARRIBEN ELS FILLS: “La cosa ya va en serio...”

Precisament entorn als fills i amb el naixement del primer es produeixen un conjunt de canvis que repercutiran en les futures concepcions de les relacions conjugals i de parentiu. Si tenim en compte que algunes parelles cohabitants es permetien certes llicències en la seva sociabilitat, quan els nens entren en joc les repercussions de les seves decisions esdevenen molt més importants. Una parella confirma que la seva relació amb els sogres ha millorat amb el temps perquè ha anat augmentant la confiança mútua que es tenen. El fet de tenir fills ha permès millorar la qualitat d'aquesta relació:

“Y desde que está la niña, evidentemente esto ya es la prueba de que la cosa va en serio y de que (él) no es gente de mala fe.”

“Sí, y además supongo que ven (los suegros) que hay un cierto... que aquella cosa que parecía que era un capricho, de empezar conviviendo como pareja... el hecho de que haya hijos parece que sea, vaya, que hay alguna cosa que va en serio.”

Quan els pares veuen que ja són avis i els seus fills encara no s'han casat, poden començar a pressionar cap al matrimoni de la parella. Així, els nés donen a la parella una percepció externa més sòlida i permanent, però a la vegada, el desig de matrimoni segueix latent i es fa més explícit perquè no ha deixat mai de ser el punt de referència al qual qualsevol parella s'ha de dirigir.

“Els pares ens han insistit” diu ella, “encara no ho han assumit”. Ella comenta que va tenir molta pressió per casar-se i que quan poden, els

pares encara aprofiten ocasions per treure el tema a la conversa.

El fet de tenir fills pot repercutir en la percepció de la pròpia parella per part de la resta de parents, que encara que perceben el matrimoni com el marc més favorable per a la procreació, el nét li dóna una major consistència. En aquests moments la parella deixa de ser parella, per convertir-se en una família. El sentiment amorós deixa de ser l'aglutinador que manté la parella unida, per esdevenir quelcom que es troba per sobre de l'amor, palpable, que té vida, el fill.

“Fins que no vam tenir fills potser (la situació) no va ser normalitzada”. La família d'ella va tenir més problemes per acceptar la cohabitació, i els fills van ajudar molt a acceptar-la.

Ara bé, com dèiem, si en un moment donat aquestes parelles podien obviar certs moments socialment establerts, quan hi ha un fill és gairebé impossible. L'entorn es torna molt més estricte pel que fa a la sociabilitat, alhora que es produeix un desig de la parella perquè aquell fill o filla sigui acceptat i legitimat en el seu entorn familiar. És per aquesta raó que les celebracions rituals es reforcen amb els fills, que en moltes ocasions es converteixen en la festa dels més petits de la casa i on els adults van perdent protagonisme. La primera celebració que es produeix és el *bateig simbòlic*, que encara que en ocasions no bategen realment el fill, li volen donar una benvinguda a la societat, volen fer una presentació pública del nadó al seu entorn familiar més proper.

Aquest és el cas d'una de les nostres parelles, que sense estar casats, quan van tenir la segona filla van fer una celebració “com si fos de bateig”. Eren 180 persones perquè es van ajuntar dos naixements alhora, el de la seva filla i el d'una neboda (entre les dues es porten quatre mesos). Van convidar amics i parents: pares, germans, tiets i cosins. La festa es va fer en una casa familiar que té una gran extensió de terreny al voltant, i que podia acollir perfectament tots els convidats. Encara que van dir que no calia que es portessin regals, la gent els en va portar, pensen que probablement “s'hi devien veure obligats”.

Un dels motors del canvi en el model familiar actual és la innovació en les pràctiques i en les relacions de parentiu sorgides arran de les noves situacions no previstes per la societat.

Els fills de les parelles cohabitants no estan batejats, ni tampoc alguns dels que s'han arribat a casar posteriorment, però hem de dir que en totes les entrevistes els nens i nenes tenien assignada la figura dels dos padrins, que no sempre responia a una dona i un home, podien ser tots dos del mateix sexe, però que cadascú tenia una funció: un regalar la mona i l'altre regalar un palmó o una muda.

Les parelles entrevistades vivien amb una certa contradicció interna aquest fet, donat que per una banda assumien el seu rebuig de certes institucions tradicionals i rituals, el matrimoni en aquest cas, i per l'altra el seu sotmetiment a aquestes quan es tracta dels fills. Això ens mostra com, malgrat que la parella pugui estar en els marges de l'acceptació social, el fill ha de tenir una legitimitat plena i ha de seguir unes pautes que culturalment tenen un pes important, encara que el justificant de "la tradició" sigui quelcom paradoxal en el seu cas.

Una informant comenta sobre la seva filla que "una nena sense mona no pot ser".

Una altra parella considera que la tradició de la mona "és molt maca" i volen que el seu fill en gaudeixi igual que la resta de nens i nenes. Van triar dos amics per fer de padrins, sense optar per ningú de la família perquè consideraven que "una iaia sempre és una iaia", per tant ja no cal que a més sigui padrina. A la família "ja la tens" igualment, més val buscar els padrins fora d'aquesta.

Així doncs, la incertesa no té cabuda quan es tracta dels propis fills, només quan afecta la parella.

CONCLUSIONS

Després d'aquest breu repàs a part de la realitat de les parelles cohabitants entrevistades en el projecte dut a terme, podem concloure les qüestions següents:

❖ La parella cohabitant no es troba estigmatitzada socialment, com ho havia estat en altres moments històrics, de manera que la societat catalana acull amb destacable naturalitat aquest fenomen. D'altra banda, hem de dir que un factor que ajuda a l'acceptació social de la seva pràctica és que

aquestes parelles no expliciten un rebuig envers la institució matrimonial. Així doncs, aquesta forma de convivència deixa de ser un model rebel o de protesta social, per esdevenir una part més del camí que condueix a la formació d'una família.

❖ La decisió de conviure no és quelcom que s'entengui que afecti el seu entorn, és presa individualment i en parella, sense que el parer dels altres hi tingui inicialment un pes especial. Així doncs, el compromís de l'amor compartit i de la fidelitat s'elabora en un context íntim i privat. Al llarg del temps de convivència podem dir que la parella es va reforçant a si mateixa, a través de la seva vida en comú, la sociabilitat amb els parents, compartir diferents moments de la vida quotidiana, etc.

❖ L'arribada del primer fill és el moment de plantejar-se el possible matrimoni per part dels cohabitants encara que hi ha parelles que no ho fan, la qual cosa ens mostra que el fet realment important per a ells no és tant el canvi d'estatus que implica el matrimoni com a institució sinó el canvi de ser considerat parella a ser considerats pare, mare i, sobretot, ser percebuts com una família per l'entorn. Per tant, podem afirmar que la cohabitació és una pràctica que forma part del procés de cicle vital d'aquestes parelles, es tracta d'una fase més que s'incorpora en el camí envers la formació d'una família, i d'alguna manera en retarda la finalitat reproductiva. Si el futur d'una parella casada

s'interpreta que ha de ser la reproducció, la cohabitació el que fa és retardar durant un temps la possible pressió del seu entorn familiar entorn del fet de tenir descendència, donat que en la majoria de casos s'entén que el marc més idoni per aquesta és el matrimoni.

Emmarcant tot aquest conjunt d'aspectes trobem la indefinició o liminalitat en què es troben els cohabitants, perquè no han passat pel ritual d'incorporació al nou estatus (Van Gennep: 1986). Tal com Turner (1999), que va centrar especial atenció en la fase de liminalitat del ritual, en què hi ha un desordre explícit que desmunta les jerarquies caracteritzada per una pèrdua del nom i per la superposició dels dos estats de l'individu (el previ i el que adquirirà un cop finalitzat el ritus de pas), podem dir que la cohabitació implica una absència clara de terminologia amb què referir-nos-hi i una barreja de rols i estatus d'ambdues situacions (nuvi/núvia i casat/casada) afavorint la gran flexibilitat que hem estat presentant al llarg de l'article. Tal com diu Turner "no és ni una cosa ni l'altra, i al mateix temps és ambdues" (1999:110). La cohabitació així, es queda a un pas entre el nuviatge i el matrimoni, i juga amb les possibilitats de les dues posicions en major o menor grau segons el cas.

Així doncs, aquestes unions no haurien acabat de definir el seu nou rol social davant els altres, de tancar el cercle, de finalitzar una etapa del cicle vital per passar a una altra, precisament per la manca d'un ritual que faci palesa la nova situació de manera pública i explícita, amb tots els símbols que s'identifiquen i són reconeguts pels assistents. Per tant no haurien definit del tot la seva situació, deixant-la oberta a la llibertat d'actuació pròpia d'aquest estat, en el qual les normes es transgredeixen o, si més no, hi ha la possibilitat conscient de fer-ho.

Hem d'entendre la cohabitació com a part d'un procés que, a Catalunya, dirigeix els joves envers la procreació i la formació d'una família, amb un probable matrimoni futur, però que mentre aquest no arriba, implicarà una liminalitat clara en les seves pràctiques familiars i de parella, que es farà explícita en la sociabilitat, els rituals i celebracions familiars i, probablement, en els elements simbò-

lics que configurin el seu casament futur. Així doncs, quan els cohabitants estan provocant noves situacions no previstes per la societat amb unes pautes de comportament establertes, el que estan potenciant és la innovació en les pràctiques i les relacions de parentiu, per la qual cosa podríem considerar aquestes parelles com un dels motors de canvi en la família catalana del futur.

BIBLIOGRAFIA

- ALABART, A. (et al.) (1988) *La cohabitación en España. Un estudio en Madrid y Barcelona*, Madrid: CIS.
- ALBERDI, I.; FLAQUER, LL.; IGLESIAS DE USSEL, J. (1994) *Parejas y matrimonios: actitudes, comportamientos y experiencias*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
- ALBERDI, I. (1999) *La nueva familia española*. Madrid: Taurus.
- ALBERDI, I.; ESCARIO, P.; MATAS, N. (2000) *Les dones joves a Espanya*. Barcelona: Fundació La Caixa.
- CAPLOW, T. (1982) "Christmas Gifts and Kin Networks". *American Sociological Review*, v.47, p. 383-392.
- CHALVON-DEMERSAY, S. (1983) *Concubin, concubine*. París: Seuil.
- CHERLIN, A.J. (2004) "The Deinstitutionalization of American Marriage". *Journal of Marriage and the Family*, 66, p. 848-861.
- GILLIS, J.R. (2004) "Marriages of the Mind". *Journal of Marriage and the Family*, 66, p. 988-991.
- LERIDON, H.; VILLENEUVE-GOKALP, C. (1994) *Constance et inconstances de la famille*. París: PUF-INED.
- REED, J.M. (2006) "Not Crossing the 'Extra Line': How Cohabitators With Children View Their Unions". *Journal of Marriage and the Family*, 68, p. 1117-1131.
- RICO, M.; ROIGÉ, X. (2001) "Irse de casa. Relatos de emancipación en dos generaciones", comunicación presentada en el VI Congreso de la ADEH, Portugal.
- ROUSSEL, L.; BOURGUIGNON, O. (1978) *Generations nouvelles et mariage traditionnel. Enquête auprès de jeunes de 18-30 ans*. París: PUF. (Travaux et Documents;86)
- SEGALEN, M. (1998) *Rites et rituels contemporains*. París: Nathan.
- SMOCK, P. (2004) "The Wax and Wane of Marriage: Prospects for Marriage in the 21st Century". *Journal of Marriage and the Family*, 66, p. 966-973.
- TROST, J. (1979) *Unmarried cohabitation*. Vasteras: International Library.
- TURNER, V. (1999) [1967] *La selva de los símbolos*. Madrid: Siglo XXI.
- VILLAGRASA, C. (2005) "Las parejas de hecho: una realidad con distinto tratamiento". *Cuadernos de Derecho Judicial*, XXIV, p. 17-66.